

PROGRAM PRAC KONSERWATORSKICH

DETALU ARCHITEKTONICZNO-RZEŹBIARSKIEGO WIEŻY KOŚCIOŁA PW. ŚWIĘTEGO WAWRZYNCA W RYMANOWIE

WOJEWÓDZKI URZĄD OCHRONY ZABYTKÓW
z/s w Pr. ... DELEGATURA w Krośnie

załącznik do pisma ... porządowania - decyzji

znak: K-1 RN. 5142.195. 2024. Jk

data 28.06.2024 podpis

OPRACOWAŁ

dr Mariusz Wrona

dyplomowany konserwator dzieł sztuki

Kraków 2024

PROGRAM PRAC KONSERWATORSKICH

detal architektoniczno-rzeźbiarski kościoła pw. św. Wawrzyńca w Rymanowie

OPIS OBIEKTU

- imię i nazwisko artysty: świątynia z fundacji Józefa z Tenczyna Ossolińskiego,
- czas powstania: 1779-88 r.
- technika: detal architektoniczny i rzeźbiarski wykonany w technice stiuku oraz kamienia (piaskowiec),
- adres przechowywania: Rymanów, Wola 5, 38-480 Rymanów,
- właściciel obiektu: kościół rzymskokatolicki.

TECHNIKA WYKONANIA

Wazony oraz fryz obiegający zwieńczenie dzwonnicy wykonano z piaskowca. Zastosowany surowiec skalny cechuje bardzo dobra obrabialność i łupliwość. Zasadnicze bloki kamienia były prawdopodobnie paserowane na terenie kamieniołomu, jednak szczegółowe formowanie rzeźby przeprowadzono z pewnością w pracowni artysty/zakładu kamieniarskiego. Widoczne charakterystyczne wyłobienia na powierzchni kamienia dowodzą, że proces kształtowania odbywał się przy użyciu narzędzi metalowych. Powyższe dostrzegalne jest przede wszystkim w partiach, które w mniejszym stopniu były narażone na czynniki atmosferyczne oraz przekształcenia. Fryz „biegnący pies” skompilowano z wielu elementów kamiennych. Łączenia poszczególnych elementów wzmocniono stalowym zbrojeniem (klamrowaniem) oraz zaprawą wapienno piaskową amortyzującą element względem pozostałych.

Wazony formowano z pojedynczego bloku kamienia przy zastosowaniu klasycznych metod rzeźbiarskich. Łączenie z zasadniczym korpusem bryły architektonicznej wzmocniono stalową kotwą osadzoną prawdopodobnie płynnym ołowiem.

Pozostałe elementy detalu rzeźbiarsko-architektonicznego (głowice pilastrów, płaskorzeźbione przedstawienia biblijne) wykonane z stiuku w technice narzutowej/odlewu oraz ciągnionej. Detal rzeźbiarski głowic formowany na korpusie kamiennym (piaskowiec). Powierzchnie detalu sztukatorskiego pokryte warstwą malarską.

STAN ZACHOWANIA I PRZYCZYNY ZNISZCZEŃ

Detal architektoniczny – kamienny

Wazony

Stan zachowania kamiennych wazonów należy określić jako zły. Elementy wykonane z gruboziarnistego piaskowca karpackiego, z uwagi na swoje usytuowanie, były narażone na

PROGRAM PRAC KONSERWATORSKICH

detal architektoniczno-rzeźbiarski kościoła pw. św. Wawrzyńca w Rymanowie

intensywne oddziaływanie czynników atmosferycznych m.in. na czynniki eoliczne. Struktura kamienia silnie zdestruowana. Niemal cała forma rzeźbiarska uległa zaobleniu. Postępująca korozja powierzchniowa wespół z dezintegracją strukturalną doprowadziła do licznych ubytków kamienia, spękań, rozwarstwień. Wszystkie wazony noszą ślady napraw (uzupełnień/rekonstrukcji). Ubytki formy rzeźbiarskiej wypełnione zwięzłą masą betonową. Większość uzupełnień odróżnia się od struktury kamienia zarówno pod względem kolorystycznym jak i fakturalnym. Występują liczne spękania i rozwarstwienia kamienia. Szczególnie niepokojącym uszkodzeniem jest charakterystyczna rysa pęknięcia na wazonie południowo-zachodnim wynikająca prawdopodobnie z intensywnej korozji stalowej kotwy (efekty korozji powiększają swoją objętość doprowadzając do uszkodzeń mechanicznych materiału skalnego/betonu, istnieje niebezpieczeństwo pęknięcia/rozpadu wazonu).

Powierzchnia kamienia nosi ślady zabrudzeń. Lokalnie występują pojedyncze skupiska mchów, glonów, mikroorganizmów. Mimo to istnieje prawdopodobieństwo obecności drobnoustrojów heterotroficznych, działających niszcząco na składniki budujące kamień, na skutek wytwarzania m.in. kwasowych produktów ubocznych.

Posadowienie poszczególnych elementów pozbawione dostatecznej ochrony przed wodą opadową. Znaczna część betonowych wylewek silnie spękana z licznymi ubytkami, które penetrowane przez wody opadowe doprowadzają do zaciekania struktur murowych i dachu kościoła.

Fryz kamienny

Stan zachowania kamiennego fryzu należy określić jako bardzo zły wymagający pilnych prac konserwatorskich o charakterze ratunkowym. Lokalnie struktura kamienia silnie zdestruowana. Konsekwencje dezintegracji strukturalnej kamienia widoczne szczególnie w postaci obszernych ubytków i rozwarstwień kamienia. Widoczne liczne ślady napraw i renowacji z różnych okresów historycznych (uzupełnienia masą betonową, przemalowania). Znacząca część wypełnień pozbawiona pożądanych właściwości technicznych i estetycznych (odspojona, zdestruowana, łuszcząca się). Przemalowania na powierzchni, wykonane podczas ostatnich prac konserwatorskich w 2004 roku, ograniczają wymianę wilgotnościową kamienia doprowadzając do postępu procesów niszczących (widoczne odspojenia warstwy malarskiej w obszarze szczególnie narażonych na oddziaływanie wód opadowych). Brak skutecznego odprowadzenia wód opadowych na granicy detalu kamiennego i okucia blacharskiego. Nieszczelności doprowadzają do zaciekania połączeń dachowych i struktur ścian świątyni.

PROGRAM PRAC KONSERWATORSKICH

detal architektoniczno-rzeźbiarski kościoła pw. św. Wawrzyńca w Rymanowie

Podsumowując, uszkodzenia detalu kamiennego można określić jako typowe, występujące przy obiektach kamiennych, narażonych w sposób szczególny na oddziaływanie czynników atmosferycznych jak również przekształcenia dokonane w podczas nieprofesjonalnych renowacji.

Kapitele

Kapitele poddane pracą konserwatorskim w 2004 roku. Ich stan należy określić jako zróżnicowany. Całość zabrudzona, lokalnie występują ptasie fekalie. Nawarstwienia (brud, nawarstwienia mikrobiologiczne) głównie na powierzchniach płaskich (kamienny korpus). Uszkodzenia powłoki malarskiej (ubytki i złuszczenia) szczególnie na obszarze narażonej na oddziaływanie czynników atmosferycznych (opady atmosferyczne). Ubytki warstwy malarskiej występują często z ubytkami formy rzeźbiarskiej.

Ponadto rozwarstwienia i pęknięcia struktury poszczególnych.

Płaskorzeźbione

Płaskorzeźbione elementy detalu sztukatorskiego w relatywnie dobrym stanie zachowania. Lokalnie widoczne spękania i pęknięcia głęboko strukturalne. Powierzchnia pokryta luźnymi warstwami brudu/kurzu niemal na całej powierzchni. W kilku partiach detalu widoczne zbrojenie oraz efekty korozji które zaplamiają porowatą strukturę sztukaterii.

PROGRAM PRAC KONSERWATORSKICH

Wnioski i założenia konserwatorskie

Detal architektoniczny dzwonnicy kościoła p.w. Św. Wawrzyńca w Rymanowie, stanowi niewątpliwie cenny i wartościowy element zabytkowej świątyni.

Generalnym założeniem podejmowanych prac jest przeprowadzenie pełnej konserwacji techniczno - estetycznej, w wyniku której zostanie przybliżony oryginalny wygląd detalu, równocześnie z szeroko zakrojonymi działaniami naprawczymi skoncentrowanymi przede wszystkim na przywróceniu właściwości technicznych uszkodzonym elementom.

Działania konserwatorskie i restauratorskie wobec kamiennego detalu należy skoncentrować pierwszoplanowo na zabiegach technicznych umożliwiających bezpieczne funkcjonowanie elementów obecnie i w przyszłości. Jest to szczególnie ważne z faktu usytuowania detalu. Zabiegi z zakresu szeroko pojętej estetyki proponuje się ograniczyć do niezbędnych dla funkcjonowania obiektu. Założenie to w szczególności dotyczy się kamiennych wazonów.

Niezbędnym w pierwszej fazie prac będzie przeprowadzenie dezynfekcji i zatrucia mikroflory poprzez m.in. działanie dwu etapowe środkiem biobójczym.

PROGRAM PRAC KONSERWATORSKICH

detal architektoniczno-rzeźbiarski kościoła pw. św. Wawrzyńca w Rymanowie

Wybór metody lub kompozycji metod oczyszczania powierzchni kamienia z zabrudzeń oraz sztucznej patyny, proponuję się dokonać na podstawie wykonanych prób, z zastosowaniem metod: mechanicznych, chemicznych i fizycznych. Przed zasadniczym usunięciem nawarstwień, osłabioną lokalnie strukturę kamienia należy bezwzględnie wzmocnić specjalistycznymi preparatami na bazie estrów kwasu krzemowego. Zabieg impregnacji konsolidacji strukturalnej, zostanie ponowiony w pełnym zakresie tuż po usunięciu nawarstwień, oraz innych koniecznych zabiegach np. odplamienia.

Spękania i pęknięcia kamienia należy zabezpieczyć poprzez iniekcję (substancjami żywicznymi) tudzież zbrojeniem ze stali nierdzewnej/włókna szklanego.

W sposób szczególny zostanie potraktowana kwestia uzupełnień ubytków kamienia. Uzupełnienia zostaną przeprowadzone na obszarze ubytków, które znacząco wpływają na czytelności formy, treści jak i techniczną trwałość poszczególnych partii detalu kamiennego. W miejscu niewielkich ubytków kamienia proponuje się, aby zastosować barwione kity cementowo wapienne przy zastosowaniu fabrycznej mieszanki sztucznego kamienia. Uzupełnienia wymagające wzmocnienia zostaną zbrojone przez zastosowanie tzw. pajaczków, klamer z drutu nierdzewnego lub włókien polipropylenowych (zbrojenie rozproszone). W obrębie niewielkich uzupełnień dodatkowo zostaną zastosowane środki poprawiające adhezję i elastyczność kitowań. Uzupełnienie/rekonstrukcja wielkoformatowe należy wykonać metodą tasztlowania w tożsamym materiale i technice. Tyczy się to szczególnie fryzu „biegnący pies”.

W ramach dalszej prewencji konserwatorskiej, całą strukturę elementów kamiennych należy poddać impregnacji hydrofobowej przy zastosowaniu fabrycznego preparatu krzemooorganicznego. Niezbędne korekty kolorystyczne proponuje się wykonać przy użyciu farb na bazie spoiwa krzemooorganicznego lub roztworu żywicy akrylowej (Paraloid B-72) oraz pigmentów wysokiej odporności na promieniowanie UV.

Nieszczelności w partiach przy dachowych proponuje zabezpieczyć szlamem hydro izolacyjnym (w obrębie wazonów) oraz obróbką blacharską wzdłuż kamiennego fryzu.

Detal sztukatorski należy oczyścić z luźnych nawarstwień brudu itp. Elementy silnie zdegradowane dot. kapiteli należy usunąć i kolejno uzupełnić masą sztucznego stiuku. Proponuje się przy tym zastosowanie gipsu syntetycznego np. Akrylicone lub gips syntetyczny – wysokogatunkowy. Rozwarstwienia, spękania i pustki wewnątrz detalu należy wypełnić przy zastosowaniu iniekcji - substancją żywiczną. Całość finalnie należy pokryć nową powłoką malarską charakteryzującą się wysokimi właściwościami hydrofobizującymi (np. silikoową).

PROGRAM PRAC KONSERWATORSKICH

detal architektoniczno-rzeźbiarski kościoła pw. św. Wawrzyńca w Rymanowie

Proponuje się przy tym wprowadzenie kolorystyki zbliżonej do naturalnego kamienia – piaskowca. Kolorystykę tą należy również zastosować w obrębie płaskorzeźbionego detalu.

Całość prac zostanie udokumentowana w formie opisowej i fotograficznej.

Proponowane postępowanie konserwatorskie

Detal architektoniczno-rzeźbiarski

Kamienny

1. Dezynfekcja/usunięcie zanieczyszczeń biologicznych powierzchni kamienia fabrycznym preparatem stosowanym w konserwacji kamiennych obiektów zabytkowych np. Glonosan firmy Remmers.
2. Wstępna impregnacja wzmacniająca kamienia fabrycznym preparatem na bazie estrów kwasu krzemowego.
3. Oczyszczenie powierzchni kamienia metodą/metodami praktykowanymi w konserwacji kamiennych obiektów zabytkowych (np. metoda termodynamiczna, hydrodynamiczna, strumieniowo ścierna, ablacji laserowej itp.) .
4. Usunięcie wybranych uzupełnień pozbawionych wartości technicznych i estetycznych.
5. Usunięcie zaciepek murarskich, zachłapań, przemalowań mleczko cementowego, metodą chemiczną oraz mechaniczną.
6. Odplamienie kamienia metodą chemiczną w sytuacji występowania zaplamień.
7. Zasadnicza impregnacja wzmacniająca kamienia (przy użyciu fabrycznego preparatu na bazie estrów kwasu krzemowego)
8. Klejenie pękniętych elementów.
9. Uczytelnienie formy rzeźbiarskiej poprzez delikatne pogłębienie w wybranych miejscach.
10. Regulacja płycizn ażurów ornamentu. Unifikacja głębokości płycizn oraz faktury. Skucie obrutki tynkarskiej. Wprowadzenie nowej obrutki tynkarskiej. Wprowadzenie powłoki malarskiej w kolorystyce kamienia lecz o ciemniejszej głębszej tonacji.
11. Uzupełnienie ubytków formy rzeźbiarskiej fabryczną masą sztucznego kamienia.
12. Uzupełnienie/rekonstrukcja ubytków metodą taszlowania w tożsamym materiale. (forma i tekstura winna zostać opracowana metodami kamieniarskimi, montaż taszli przy wykorzystaniu białego kleju mineralnego ora kotwień zabezpieczających)
13. Scalenie kolorystyczne kamienia farbami na bazie spoiw krzemoorganicznych alternatywnie kopolimerów akrylowych lub innych stosowanych w konserwacji kamiennych obiektów zabytkowych.
14. Spoinowanie fabryczną masą zawierającą spoiwo trasowe.
15. Impregnacja hydrofobowa fabrycznym preparatem silikonowym.

PROGRAM PRAC KONSERWATORSKICH

detal architektoniczno-rzeźbiarski kościoła pw. św. Wawrzyńca w Rymanowie

Detal sztukatorski

16. Oczyszczenie powierzchni z luźnych nawarstwień metodami praktykowanymi w konserwacji zabytków.
17. Zabezpieczenie antykorozyjne stalowych kotwień.
18. Usunięcie zdegradowanych fragmentów sztukaterii.
19. Wypełnienie rys spękań elastyczną masą (szlam hydroizolacyjny np. Barasil flex firmy PCI).
20. Iniekcja spękań środkiem poliuretanowym np. KB Pur in II firmy Koster
21. Uzupełnienie ubytków masą gipsu syntetycznego np. Acrylicone.
22. Naniesienie nowej powłoki malarskiej w systemie farb silikonowych.
(kolorystyka i sposób nanoszenia warstwy malarskiej winna być dostosowana do kolorystyki naturalnego piaskowca)
23. Dokumentacja prac konserwatorskich.

Fot. nr 1. Detal architektoniczny kościoła pw. św. Wawrzyńca w Rymanowie. Widoczne na fotografii: liczne nawarstwienia na powierzchni kamienia, przemalowania, ubytki formy rzeźbiarskiej.

Fot. Mariusz Wrona

czerwiec 2024 r.

PROGRAM PRAC KONSERWATORSKICH
detal architektoniczno-rzeźbiarski kościoła pw. św. Wawrzyńca w Rymanowie

Fot. nr 2, 3. Detal architektoniczny kościoła pw. św. Wawrzyńca w Rymanowie. Widoczne na fotografii: rozwarstwienia kamienia, spękania, uszkodzenie betonowego profilowania stanowiącego dawną rekonstrukcję kamiennego profilowania.

Fot. Mariusz Wrona

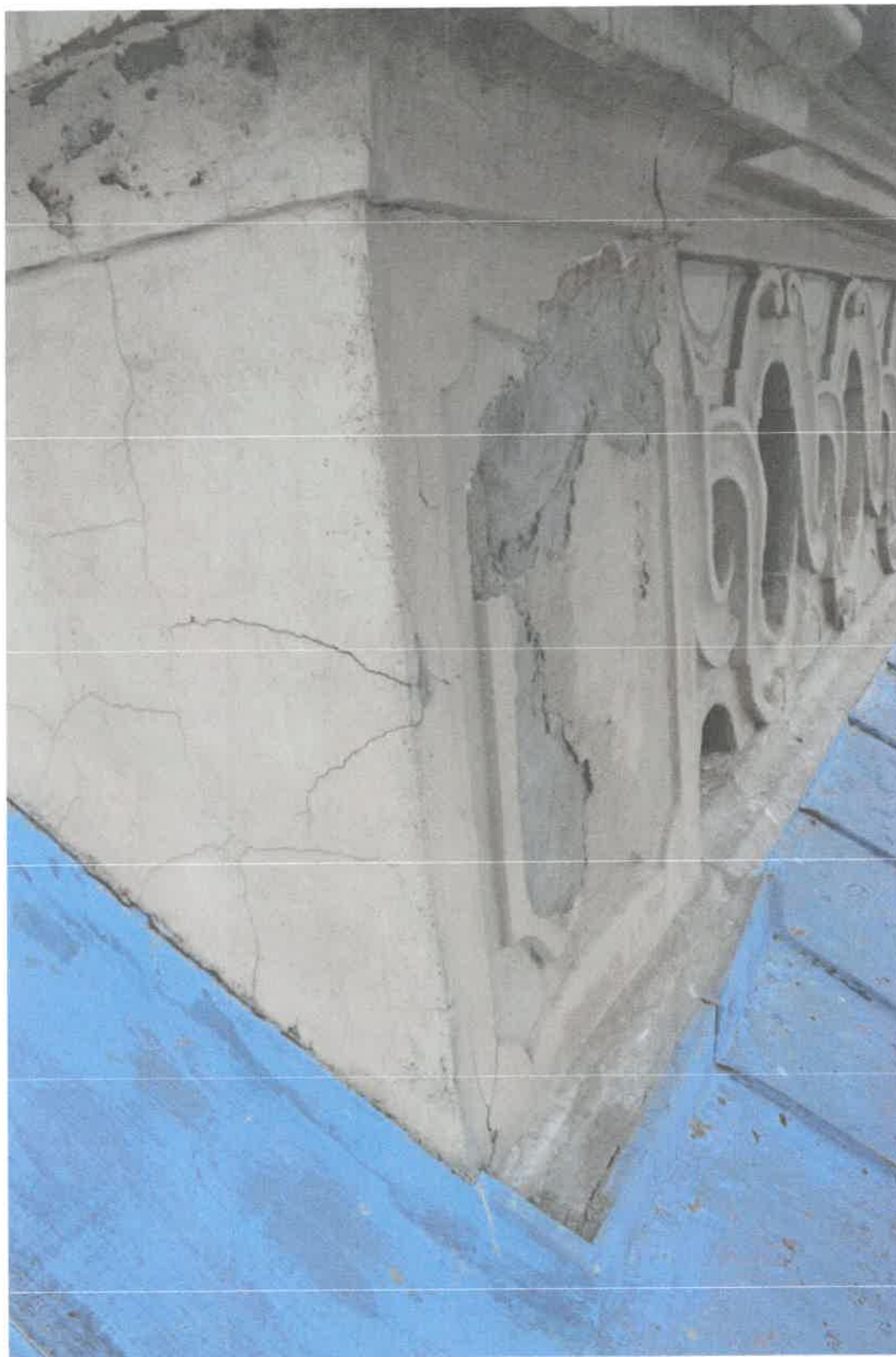
czerwiec 2024 r.

PROGRAM PRAC KONSERWATORSKICH

detal architektoniczno-rzeźbiarski kościoła pw. św. Wawrzyńca w Rymanowie

Fot. nr 3, 4. Detal architektoniczny kościoła pw. św. Wawrzyńca w Rymanowie. Widoczne na fotografii: silne spękanie detalu sztukatorskiego, ubytek kamienia dezintegracja strukturalna rozwarstwienia kamienia.
Fot. Mariusz Wrona *czerwiec 2024 r.*

Fot. nr 5. Detal architektoniczny kościoła pw. św. Wawrzyńca w Rymanowie. Widoczne na fotografii: ubytki kamienia i warstw naprawczych, spękania.

Fot. Mariusz Wrona

czerwiec 2024 r.

PROGRAM PRAC KONSERWATORSKICH

detal architektoniczno-rzeźbiarski kościoła pw. św. Wawrzyńca w Rymanowie

Fot. nr 6. Detal architektoniczny kościoła pw. św. Wawrzyńca w Rymanowie. Widoczne na fotografii: spękania i ubytki warstw wylewki betonowej otaczającej posadowienie wazonu.

Fot. Mariusz Wrona

czerwiec 2024 r.